

Södertörns högskola
Litteraturvetenskap

Identitetsskapande-

En analys av sex ungdomsromaner med
homosexuella huvudpersoner från 1977-2003

C- uppsats HT 2004

Författare: Mimmi Corneliusson

Handledare: Agneta Rehal

Abstract

The purpose of this study is to analyze how homosexuality is portrayed in young- adult novels. I use books published in Sweden from 1977- 2003. Three of the books have female main characters and the other three have male main characters. My purpose is therefore to compare the different results between the sexes.

I will examine and discuss the homosexuality in the novels with focus on the homosexual identity of the young characters and how it is formed. I relate the results to a queer discussion about identity. My results show that there has been a development in how the homosexuality of the main characters is portrayed; the majority of the late works describe homosexuality as socially constructed and not biological.

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Bakgrund och syfte	5
1.2 Undersökningsmaterial och urval	6
1.3 Tidigare forskning	9
1.4 Teoretiska utgångspunkter och metod	10
1.5 Min undersökning och användning av begreppen	13
1.6 Undersökningens frågeställningar	14
1.7 Uppläggning av uppsatsen	14
2. Analyser	15
1. <i>Duktig pojke!</i> av Inger Edelfeldt (1977)	15
2. <i>Dansa på min grav</i> av Aidan Chambers (1982)	17
3. <i>Juliane och jag</i> av Inger Edelfeldt (1982)	18
4. <i>Dröm att leva</i> av Håkan Lindquist (1996)	20
5. <i>I väntan på liv</i> av Marika Kolterjahn (1999)	21
6. <i>Du och jag Marie Curie</i> av Annika Ruth Persson (2003)	23
3. Diskussion	24
Identitet	24
Essens	27
Heteronormativitet och internaliserad homofobi	28
Komma ut- process	29
Queert läckage	31
4. Sammanfattning	31
5. Litteratur	33

1. Inledning

1.1 Bakgrund och syfte

Då den homosexuella frigörelsekampen startade på allvar efter Stonewall-kravallerna 1969 blev homosexuella alltmer synliga i samhället. Den homosexuella rörelsen hade från början ett tydligt assimileringsspektiv och såg identiteten som något inneboende eller essentiellt.¹ För att kunna kämpa för politiska rättigheter i det heterosexuella samhället krävdes en syn på homosexualiteten som någonting inneboende.² En friare syn på identiteten var omöjlig vid denna tidpunkt och kom senare med queerteorin under det senare 1990- talet. ”Om queeraktivismen 1990 innebar maximerad homosexualitet, kom den queera positionen senare under 1990- talet att förknippas med allt mer flytande gränser och instabila positioner.”³ påpekar Tiina Rosenberg. Judith Butler kritiserade i *Gender trouble* (1990)⁴ normativa identiteter och det faktum att en biologiskt definierad identitet blev till grund för den feministiska (och homosexuella) frigörelsen.⁵ Inom gayrörelsen har tvisten länge stått mellan konstruktivister som ser identiteten som socialt skapad och essentialister som ser den som någonting biologiskt och inneboende.⁶ Dagens diskussion om queer handlar i hög grad om hur teorin går att förena med politik, om identitetspolitikens vara eller icke vara.⁷

Homosexualitetens framställning i skönlitteraturen sammanfattar Jan Magnusson i artikeln ”Från tragiskt livsöde till fritt vald livsstil”⁸ som en utveckling från en syn på homosexualiteten som biologisk och sjuklig till en friare sexualsyn och en mer socialt inriktad debatt. Från 70- talet och framåt växer en stark ”homokultur” fram. ”Romanpersonerna i den likakönade kärlekens romaner blir mer och mer delaktiga i en egen kultur, en egen livsstil.”⁹, skriver Magnusson.

¹ Tiina Rosenberg, *Queerfeministisk Agenda* (Stockholm, 2002), s. 32-33.

² Pia Lundahl, *Lesbisk identitet* (Stockholm, 1998).

³ Rosenberg, s. 43.

⁴ Judith Butler, *Gender Trouble. Feminism and the subversion of identity* (New York och London, 1990).

⁵ Rosenberg, s. 69.

⁶ Ibid, s. 23.

⁷ Anna-Maria Sörberg, ”Nytt år!” i *Kom Ut nr. 10 2004*.

⁸ Jan Magnusson, ”Från tragiskt öde till fritt vald livsstil- bögar och lesbiska i det sena nittonhundratalets svenska litteratur” i *Homo i folkhemmet* (Göteborg, 2000).

⁹ Ibid, s. 60.

Vad gäller utgivningen av ungdomsböcker med homosexuellt tema listar Laurel A. Clyde och Marjorie Lobban i boken *Out of the closet and into the classroom*¹⁰ över hundra ungdomsböcker skrivna på engelska mellan 1954- 1991. De första publikationerna gällande ung homosexualitet spårar de från början av 1800- talet.¹¹ Från 1950- talet går utgivningen stadigt uppåt.

De sociala attityderna till homosexualitet i ungdomslitteraturen har Gary Lane undersökt i *A comparison of treatment of homosexuality in young adult novels and adult literature 1960-1988*. Hans resultat visar att de sociala attityder som uttrycks i vuxenlitteratur är desamma som uttrycks i ungdomslitteraturen. Då samhällets syn på homosexualitet är negativ, speglas denna inställning i ungdomslitteraturen. Från 70- talet och framåt uttrycks därför, i takt med samhällets förändring, en mer positiv syn på ung homosexualitet. Exempelvis tenderar framställningen av homosexuella karaktärer att vara mindre stereotyp.¹²

Allan Cuseo har i sin doktorsavhandling *Homosexual characters in YA novels: a literary analysis, 1969-1982*¹³ kommit fram till mer negativa resultat. I ungdomsböckerna med en homosexuell karaktär framställs karaktären stereotyp och negativt enligt Cuseo. Han anser att författarna till verken förmedlar sociala myter och att de inte tagit lärdom av homosexuell historia eller forskning kring ung homosexualitet.

Mitt intresse och syfte är att undersöka hur homosexualitet beskrivs i den svenska utgivningen av ungdomsböcker. Jag vill ta reda på hur identiteten formas och hur synen på identiteten beskrivs i ungdomsböcker med en homosexuell huvudperson. Den syn på homosexuell identitet som uttrycks i ungdomsböckerna vill jag sätta i relation till den diskussion som förs om identitet inom queer-teorin och till inställningen till homosexualitet som antingen socialt skapad eller essentiell.

¹⁰ Laurel A. Clyde och Marjorie Lobban, *Out of the closet and into the classroom- homosexuality in books for young people* (Victoria/ Deakin, 1992).

¹¹ Ibid, s. 7.

¹² Gary Lane, *A comparison of treatment of homosexuality in young adult novels and adult literature 1960-1988* (Michigan University, 1992), s. 53.

¹³ Allan Cuseo, *Homosexual characters in YA novels: a literary analysis, 1969-1982* (1987) (Scarecrow press, 1992).

1.2 Undersökningsmaterial och urval

Den engelskspråkiga utgivningen av ungdomsböcker som tar upp homosexualitet är större än den svenska och är mer utförligt inventerad. Dessutom har mer forskning bedrivits på denna utgivning.

Laurel A. Clyde och Marjorie Lobban listar, som tidigare nämnt, hela 118 ungdomsböcker med homosexuellt tema skrivna på engelska mellan 1954- 1991. Av dessa handlar 64 om pojkar och 32 om flickor. På 50- talet publiceras en ungdomsbok med homosexuellt tema, på 60- talet två, på 70- talet tjugofyra och på 80- talet sjuttiosju.¹⁴ Utgivningen går alltså stadigt uppåt.

Allan Cuseo har i sin undersökning listat 69 stycken engelskspråkiga ungdomsböcker med minst en homosexuell person. Av dessa har 30 en ung homosexuell person i centrum. Cuseos material sträcker sig mellan 1969-1982.

En översikt över vilka böcker med homosexuellt tema som utgivits på svenska saknas. Siffrorna som gäller den engelskspråkiga utgivningen liknar troligtvis den svenska utgivningen.¹⁵ De böcker som handlar om unga homosexuella pojkar kommer i regel först och de som handlar om flickor senare, främst på 90- och 2000- talen.

En genomgång av kataloger av olika slag visar att det endast finns ca 20 ungdomsböcker utgivna i Sverige med homosexualitet som centralt tema. Dessa böcker har främst en homosexuell huvudperson. Den första boken är från 1974, *Tovan* av Marie- Louise Wallin.¹⁶ Fler ungdomsböcker torde finnas med homosexuella bipersoner eller biteman. Ett problem då man letar efter ungdomsböcker med homosexuellt tema är att det ibland inte skyltas med homosexualiteten, kanske för att inte för mycket av intrigen ska avslöjas.

Jag har letat efter böcker som behandlar killars respektive tjejers homosexualitet utgivna under 80-, 90- och 2000-talet. De böcker som har en homosexuell huvudperson har jag prioriterat. Jag har strävat efter att få en kronologi i materialets spridning så att jag kan

¹⁴ Ibid, s. 137.

¹⁵ Detta påpekar även Jeanette Larsson i C-uppsatsen *Homosexualitet i ungdomslitteraturen- en jämförande studie av pojkars och flickors förhållanden*, (Uppsala, 1999), s. 3.

¹⁶ Marie-Louise Wallin, *Tovan* (Stockholm, 1974).

jämföra böcker från olika årtionden. Sex böcker har valts ut och fokus ligger på ungdomslitteratur skriven av svenska författare.

*Duktig pojke!*¹⁷ (originalutgåva 1977) av Inger Edelfeldt var en av de första ungdomsböckerna i Sverige med en ung homosexuell huvudperson. Den är populär och har givits ut i flera utgåvor sedan 80-talet.

*Dansa på min grav*¹⁸ (utgiven första gången i England 1982 med titeln *Dance on my grave*, i Sverige 1983) är en ungdomsroman som fick ett stort genomslag. Den läses t.ex. i svenska skolor på högstadiet och har givits ut flera gånger i Sverige. Författaren Aidan Chambers är en internationellt erkänd och populär författare av ungdomslitteratur.

*Juliane och jag*¹⁹ (originalutgåva 1982) är skriven av Inger Edelfeldt. Det lesbiska temat är inte uttalat men boken har tagits upp i en D-uppsats av Corinna Müller om svensk litteratur med lesbiskt tema från åttiotalet (som enda ungdomsbok).²⁰ Därför anser jag den vara motiverad att ta upp i undersökningen.²¹

*Dröm att leva*²² (1996) var Håkan Lindquists debutroman med en ung homosexuell kille som huvudperson. Lindquist har skrivit fler ungdomsböcker om manlig homosexualitet men *Dröm att leva* är den som har den unga personens liv och känslor i centrum.

*I väntan på liv*²³ (originalutgåva 1999) är Marika Kolterjahns debutbok. Den fick priset *Slangbellan* och blev En Bok För Alla, och därmed billig att köpa och lättillgänglig. Den blev positivt omtalad i pressen då den kom ut.

¹⁷ Inger Edelfeldt, *Duktig pojke!* (1977), rev. uppl. (Stockholm, 1983).

¹⁸ Aidan Chambers, *Dansa på min grav* (1983), (originaltitel *Dance on my grave*) övers. Ingvar Sksoberg (Stockholm, 1994).

¹⁹ Inger Edelfeldt, *Juliane och jag* (Stockholm, 1982).

²⁰ Corinna Müller, *Kvinnor emellan, lesbiska möten i svensk 1980-talslitteratur* (Huddinge: Södertörns Högskola 2002).

²¹ Boken har också givits ut med titeln *Nattens barn* (Stockholm, 1995) (av samma författare och samma manus som *Juliane och jag*) och blivit en teveserie med samma namn. Serien visades 1995 i SVT.

²² Håkan Lindquist, *Dröm att leva* (Stockholm, 1996).

²³ Marika Kolterjahn, *I väntan på liv* (1999) (Stockholm, 2003).

*Du och jag Marie Curie*²⁴ (originalutgåva 2003) av Annika Ruth Persson nominerades till Augustpriset med motiveringen: "Förmedlar styrka och kraft att våga stå för den man är".²⁵ Den har tagits med för att den är så pass ny och tar upp en ung flickas liv och funderingar kring kärleken, livet och identiteten.

1.3 Tidigare forskning

Det finns två stora undersökningar skrivna i USA som tar upp ungdomsböcker med homosexuellt tema. Båda har inriktat sig på undersökningsmaterialets autenticitet och kvalitet. Den första är Allan Cuseos avhandling *Homosexual characters in YA novels: a literary analysis, 1969-1982*. Cuseo har undersökt 69 engelskspråkiga ungdomsböcker med minst en homosexuell person utgivna mellan 1969- 1982. Cuseos syfte är att bestämma materialets litterära kvalitet samt undersöka hur de homosexuella personerna framställs. Hans resultat ger att homosexualiteten framställs som stereotyp och negativ. Materialet bekräftar sociala myter och stereotyper om homosexualitet. I Aidan Chambers *Dance on my grave* hittar han dock en positiv och "rund" huvudperson som agerar positivt och utforskar homosexualiteten utan att exploatera den.²⁶

Den andra stora undersökningen är Gary Lanes *A comparison of treatment of homosexuality in young adult novels and adult literature 1960-1988* (1992). Lane jämför 25 engelskspråkiga ungdomsböcker med homosexuellt tema med vuxenlitteratur med samma typ av tema från samma tidsperiod. (1960-1988). Lane undersöker hur de sociala attityderna till homosexualitet uttrycks. Hans slutsatser är att ungdomsromanerna speglar de sociala attityder som vuxenlitteraturen uttrycker. Förändringen i synen på homosexualitet har gått ifrån negativ till mer positiv och förändringar i samhället ger förändringar i attityd i litteraturen. I tidigare verk är psykologiska förklaringsmodeller till homosexualiteten vanliga.

Jeanette Larsson har skrivit en C-uppsats som behandlar temat från 1999.²⁷ Larssons syfte är att undersöka likheter och skillnader i skildringen av homosexuella pojkar och flickors förhållanden i ungdomsböcker - deras sociala situation och omständigheterna kring

²⁴ Annika Ruth Persson, *Du och jag Marie Curie* (Ystad, 2003).

²⁵ Ibid, framsidan.

²⁶ Cuseo, s. 394-396.

²⁷ Jeanette Larsson *Homosexualitet i ungdomslitteraturen- en jämförande studie av pojkars och flickors förhållanden*, (Uppsala, 1999).

förälskelsen. Hennes material är främst nordisk litteratur utgiven mellan 1974-1988. Fokus ligger på fyra ungdomsböcker från denna tidsperiod och ytterligare nio har använts för att göra en jämförande studie. Larssons viktigaste resultat visar att alla personer i materialet går igenom en period av förvirring och osäkerhet innan de förstår att de är homosexuella. Pojkarna framställs oftare i detaljerade sexuella situationer medan flickors förhållanden beskrivs som sexuellt oskyldiga.

Corinna Müller behandlar svensk litteratur med lesbiskt tema utgiven på 1980- talet i en D-uppsats.²⁸ Hon tar bland andra böcker upp *Juliane och jag* av Inger Edelfeldt. Hennes studie undersöker lesbiska motiv i nio svenska böcker från 1980-talet. Undersökningsmotivet är "lesbiskt möte" och Müller har urskiljt tre typhandlingar i materialet: *Oförlösta känslor*, *Sexuella experiment* och *Kärlek i nöd och lust*.²⁹ Müllers resultat visar att de olika kategorierna har olika förklaringsmodeller till lesbiskhet. Det lesbiska mötet har också olika funktion i berättelsen. Det kan till exempel, som i *Juliane och jag* användas för att beskriva en övergående fas i en ung flickas personlighetsutveckling.³⁰ *Juliane och jag* placeras i kategorin *Oförlösta känslor*. Müller anser också att det lesbiska motivet i denna berättelse behandlas utifrån en samhällsvetenskaplig uttrycksdiskurs eftersom lesbiskheten gestaltas som "en av uppväxtens 'normala' faser".³¹ Enligt Müller uttrycks i *Juliane och jag* en vag förhoppning om ett lesbiskt förhållande.

1.4 Teoretiska utgångspunkter och metod

Min genomgång av diskussionen kring identitet bygger i huvudsak på Tiina Rosenbergs *Queerfeministisk Agenda*. Ur detta verk har jag valt begrepp och frågeställningar som är centrala för min teoretiska ram och min undersökning. Jag börjar med att beskriva huvudlinjerna i diskussionen och går sedan in på mina konkreta frågeställningar.

Queerteorin är en ung teori som föddes runt 1990 och som baserar sig på bland annat lesbisk feministisk teori, fransk poststrukturalism, dekonstruktion och lingvistik.³² En av de viktigaste

²⁸Corinna Müller, *Kvinnor emellan- lesbiska möten i svensk 1980-talslitteratur* (D-uppsats) (Huddinge: Södertörns högskola, 2002).

²⁹Ibid, s. 78.

³⁰Ibid, s. 66.

³¹Ibid, s. 75.

³²Rosenberg, s. 64.

målen med teorin var att den inte skulle skapa nya kategorier eller utgöra en fast teori som skulle ge svar på allt. Syftet var istället att dekonstruera kategorier och teorier och att ifrågasätta normativa förhållningssätt. ”En snäv begreppsbestämning av queer skulle innebära dess sorgliga slut”³³, skriver Rosenberg.

De centrala frågorna inom queer- rörelsen och diskussionen kring homosexuell identitet har ofta rört huruvida identiteten är socialt skapad eller essentiell, inneboende. Essentialister tror på en enhetlig människa som skapats av det som kommer inifrån, t.ex. det biologiska könet. Konstruktivister hävdar istället att identiteten och jaget skapas av det som kommer utifrån, samhället och sociala grupper och relationer. Det framhålls i *Queerfeministisk Agenda* att ett komplicerat förhållande råder mellan dessa två dogmer, båda kan vara homofobiska eller homopositiva.³⁴ Det essentialistiska argumentet att man föds som homosexuell har varit viktigt för att vinna framgångar inom politiskt arbete för homosexuellas rättigheter. Den konstruktivistiska hållningen som säger att homosexualitet är konstruerat kan leda till åsikten att den går att korrigeras.³⁵ Idag befinner sig queerteorin i ett förhandlingsläge mellan båda positionerna.³⁶

Rosenberg beskriver hur den homosexuella frigörelsekampen i början hade ett tydligt assimileringsspektiv- man ville vissa att homosexuella inte är annorlunda än heterosexuella. Men på 60- och 70- talen började rörelsen utveckla sin egen specifika kultur.³⁷ På 90-talet föddes Queer Nation och Queeraktivismen som hade en ”queer in your face”-attityd som gick ut på att visa att homosexuella inte är som heterosexuella. Queer Nation ville bekräfta den homosexuella identiteten men också kritisera föreskrivna identiteter.³⁸ Häri, säger Rosenberg, ligger själva kärnan, och problematiken i queerteorin.

För queeraktivismen var det alltså viktigt att trots allt utforma en identitetspolitik. För utsatta grupper är det, påpekar Rosenberg, viktigt att kunna förenas kring en identitet för att få en positiv självidentifikation.³⁹ Identiteten kan betyda någonting positivt, en tillflyktsort, men den

³³ Rosenberg, s. 11.

³⁴ Ibid, s. 24f.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid, s. 26.

³⁷ Ibid, s. 32.

³⁸ Ibid, s. 37f.

³⁹ Ibid, s. 53.

kan också innebära någonting negativt och förtryckande. Identiteten ger gemenskap men markerar också en gräns mot de som inte är inkluderade.

Queerteorin har ofta beskrivits som en anti-identitetsteori. Judith Butler påpekar t.ex. att det är viktigt att inte producera fler normativa identiteter än vad som redan finns, trots att identitetskategorier många gånger kan vara nödvändiga. I en homofobisk värld är det t.ex. politiskt nödvändigt att kunna kalla sig böj eller lesbisk. I *Queerfeministisk Agenda* framhålls att det riktats kritik mot den nya butleristiskt influerade generationen som vägrar låta sig definieras av kategorier och inte vill tillhöra den sociala gruppen homosexuella.⁴⁰

Uppdelningen mellan homosexualitet och heterosexualitet är queerteorins centrala fråga, enligt Rosenberg. Åtskillnaden har varit skarp under 1800- och 1900- talen och heterosexualiteten har varit den överordnade, den har homosexualitetens negativa definition som sin historiska förutsättning. Heteronormativiteten som genomsyrar hela samhället innebär att heterosexualiteten har en orubbad status som något naturligt och enhetligt.⁴¹ Heteronormativiteten definieras enligt Rosenberg som "(...) de institutioner, strukturer, relationer och handlingar som vidmakthåller heterosexualitet som något enhetligt, naturligt och allomfattande."⁴² Heteronormativiteten är aktivt normerande, och det som faller utanför blir definierat som fel.

Internaliserad homofobi innebär att en homosexuell person har "tagit upp" heteronormativa åsikter om homosexualitet, och därmed också en negativ självdefinition. Uttrycket nämns inte i *Queerfeministisk Agenda* men verkar vara allmänt vedertaget. Sören Andersson, förbundsordförande i RFSL, använder det till exempel i en krönika.⁴³

I *Queerfeministisk Agenda* beskrivs insikten om den egna homosexualiteten som det första steget i identitetsprocessen som kallas komma ut- processen.⁴⁴ Processen benämns som en "performativ komma- ut- handling", som innebär en politisk strategi som är unik för homosexualiteten och saknar motsvarighet i heterosexualiteten. Rosenberg förklarar hur identiteten fungerar som en berättelse och följer en viss dramaturgi, i fallet med homosexuella

⁴⁰ Rosenberg, s. 56.

⁴¹ Ibid, s. 17.

⁴² Ibid, s. 100.

⁴³ Sören Andersson "Vår internaliserade homofobi" i *Kom Ut nr 10 2004*, s. 1.

Andersson använder uttrycket som förklaring till varför homosexuella ofta normaliserar och inte kämpar emot diskriminering från det heterosexuella samhället.

den homosexuella dramaturgin.⁴⁵ Den ser ut på det sättet att man först kommer underfund med sina homosexuella känslor, sedan säger det högt och slutligen arbetar sig in i den homosexuella gemenskapen. Identitetsberättelsen drivs av viljan att skapa ett sammanhang mellan den egna identiteten och omvärlden. För att berättelsen ska vara "komplett" behövs bekräftelse av omvärlden.⁴⁶

Den homosexuella dramaturgin utgör en komma ut process. För att analysera komma ut-processer i det undersökta materialet kommer jag att använda mig av R.W. Connells "steg" för komma ut-processen ur boken *Maskuliniteter* och undersöka hur de passar in på mitt material.⁴⁷ Hans modell av komma ut-processen baserar sig på hans intervjuer med homosexuella män i Australien. Modellen är psykologiskt inspirerad. Detta är stegen som beskrivs:

Förhistoria- personen är "ovetande".

Förberedelse- personen är osäker, får ingen flickvän/pojkvän. Flickvän/ pojkvän av samma kön kan plötsligt backa ur förhållandet.

Kontakt- personen tar kontakt med någon eller blir kär i någon. Detta sker enligt Connell för det mesta genom raggning eller sex. (Detta alltså vad gäller männen i hans undersökning.)

Bekräftelse- personen erkänner sin identitet som bög/ lesbisk.

Uppgående- personen tar själv initiativ.

Konsolidering- personen kommer ut för föräldrarna, har en långvarig relation och går kanske med i homosexuella organisationer.⁴⁸

Pia Lundahl ifrågasätter i boken *Lesbisk identitet* psykologiska förklaringsmodeller av processen där det ses som "omoget" att t.ex. hoppa över ett stadium. Hon hävdar istället att detta är mycket vanligt. Hennes undersökning är baserad på intervjuer med lesbiska kvinnor i olika åldrar där de berättar om sin syn på den lesbiska identiteten.⁴⁹

Komma ut-process är ett problematiskt och vitt begrepp. Det finns många olika definitioner och benämningar. Alla dessa olika definitioner visar att processen är individuell och det finns därför lika många komma ut-processer som det finns homosexuella berättelser.

⁴⁴ Rosenberg, s. 60.

⁴⁵ Ibid, s. 52.

⁴⁶ Ibid, s. 54.

⁴⁷ R.W. Connell, *Maskuliniteter* (Göteborg, 1996).

⁴⁸ Ibid, s. 169.

I *Queerfeministisk Agenda* beskrivs synlighet och hörbarhet som det som grundar identiteten.⁵⁰ Den homosexuella identiteten har varit tystad i historia och kultur då heterosexualiteten är den dominerande. Men kulturen må vara heteronormativ men därmed inte heterosexuell- kulturen ”läcker” nämligen ut det den försökt tysta - queerheten. Det queera finns alltså i kulturens kärna, men inte på samma villkor. Queera läsningar innebär att ta fram det som tystats ned.⁵¹ Homosexuellt begär finns alltså ”inbakat” men dock mer eller mindre osynligt i alla kulturella uttryck:

I den västerländska kulturen lever vi nämligen i spänningsfältet mellan homofobi och homoerotik och vet inte- eller kan uppenbarligen inte riktigt bestämma oss- huruvida samkönat begär endast begränsar sig till en grupp: de homosexuella.⁵²

Om man så vill kan man alltså hitta eller läsa in ”queera” begär i kultur som inte är uttalat queer.

1.5 Min undersökning och användning av begreppen

Centralt för min hela min undersökning, men främst vad gäller identitet, heteronormativitet och queert läckage är Tiina Rosenbergs *Queerfeministisk Agenda*. Jag har därför utgått från en queer diskussion kring begreppet identitet, där den definieras som socialt skapad. Pia Lundahls *Lesbisk identitet* är också central då hennes undersökning diskuterar essentialistiska respektive konstruktivistiska förklaringar till lesbisk identitet. Diskussionen kring identitet och essens hör nära ihop med diskussioner om heteronormativitet, komma ut- process och queert läckage. Heteronormativitet och queert läckage är begrepp som har skapats i queerteorin. Komma ut- begreppet har existerat sedan sent 60- tal då den homosexuella rörelsens politiska strategier tog en mer radikal vändning.⁵³ Enligt Lundahl finns mallar för den homosexuella livshistorian och det är en av dessa mallar, komma ut- processen, som jag vill undersöka. Connells steg är just en sådan här typ av mall. Jag har valt att jämföra en psykologiskt inspirerad modell (Connell) med en social förklaringsmodell (Lundahl).

⁴⁹ Pia Lundahl, *Lesbisk identitet* (Ystad, 1998), s. 22.

⁵⁰ Rosenberg, s. 118.

⁵¹ Rosenberg, s. 118-123.

⁵² Rosenberg, s. 118.

⁵³ Ibid, s. 32ff.

För att hårdra min användning av begreppen kan man säga att jag har sökt efter två typiska homosexuella berättelser i materialet. Den första är ”den essentiella” där personen går igenom en tydlig och psykologiskt definierad komma ut- process och kopplar händelser i livet till den inneboende identiteten. Den andra är en nyare och ”friare” berättelse som är queert inspirerad och inte i lika stort behov av att definiera den homosexuella identiteten som inneboende utan hellre kopplar den till sociala faktorer.

Alla begrepp kan förenas i en diskussion om identitetspolitik. (Utom möjligen *queert läckage*.) Denna diskussion återkommer jag till i diskussionsavsnittet.

1.6 Undersökningens frågeställningar

Mot denna teoretiska bakgrund kommer jag att ställa mig följande frågor vad gäller undersökningsmaterialet i förhållande till begreppen i föregående avsnitt:

Jag vill undersöka om identiteten skildras som positiv eller negativ. Jag vill veta hur berättelserna förhåller sig till normativa identiteter och arvet från den homosexuella rörelsen och kulturen. Vad gäller essens vill jag undersöka om berättelsen beskriver den homosexuella identiteten som inneboende eller socialt skapad, samt hur den förhåller sig till assimilering.

Dessutom ämnar jag ta reda på om det kan urskiljas en vilja eller en vägran i berättelserna att räknas in i den sociala gruppen homosexuella.

Jag även ställt frågan huruvida berättelsen visar upp internaliserad homofobi samt på vilket sätt heteronormativitet diskuteras.

Ytterligare en frågeställning rör komma ut- processen. Uttrycks en sådan i materialet och hur är den i sådant fall konstruerad?

Jag vill slutligen undersöka om och i så fall hur queert läckage visar sig i undersökningsmaterialet.

1.7 Uppläggning av uppsatsen

I analysen kommer böckernas handling att beskrivas kort, sedan kommer teman och motiv att tas upp. Därefter undersöks hur det homosexuella motivet ter sig. Slutligen kommer de

begrepp jag beskrivit ovan att beskrivas i den mån de förekommer i berättelserna. Detta är resultatet av undersökningen och de frågeställningar jag har tagit upp ovan. Därefter följer en diskussion där jag presenterar mina resultat och refererar till en aktuell debatt.

Böckerna kommer att analyseras i kronologisk ordning.

2. Analyser

Duktig pojke!

Av Inger Edelfeldt (1977)

Duktig pojke! handlar om Jim från att han är 12 år till ungefär 19-20. Berättelsen utspelar sig på 1960 eller 70- talet. Jim bor i Stockholmsförorten Råcksta med sina föräldrar. Han blir mobbad i skolan och har inga vänner. Det verkar som om det är något fel på honom och han söker skydd bakom läxböckerna. En dag upptäcker Jim att han blir upphetsad då en pojke brottar ned honom. Han blir förskräckt och lovar sig själv att aldrig berätta för någon att han är homosexuell. På en studentfest träffar han Mats som, inser Jim, flörtar med honom. De blir ihop och Jim kommer ut för sina föräldrar som blir ledsna och upprörda. Efter mycket grubblande och många hinder lyckas Jim dock bli lycklig och positiv vad gäller homosexualiteten.

Berättelsen är återberättad av Jim och ligger nära hans perspektiv. Hans mamma återberättar också vissa delar och ger därmed föräldrarnas eller vuxenvärldens perspektiv till berättelsen.

Utanförskap, rädsla och förtryck är teman som berättelsen präglas av. Huvudmotivet utgörs av Jims homosexualitet och det den för med sig. Det är tydligt att Jims homosexualitet verkar vara roten till alla hans problem, det vill säga, den utgör en stor del av hans liv. Jim lever i en mycket hård tillvaro, andra är hårda mot honom och han är hård mot sig själv. Han inser att man är duktig om man avstår från sådant som är förbjudet. Han längtar till en plats och ett liv

där ”(...) jag kan bli jag – vem jag nu är.”⁵⁴ Han vill inte vara bög och inte visa känslor, det tyder på svaghet. Han känner sig som ”en stor, stinkande lögn.”⁵⁵

Berättelsen använder sig flitigt av ironi för att protestera mot fördomarna mot homosexuella. Jim och Mats använder ironin som ett slags vapen. När Mats säger:

Ja gud, man dör av skratt (...). Jag tror jag ska ändra mitt yrke i telefonkatalogen till ”homosexuell”, för somliga tycks tro att jag inte har några andra egenskaper än min... eh... *sexuella inriktning*.⁵⁶

är det en kritik mot ”somliga”, det vill säga samhället.

På andra ställen syns inställningen till homosexualiteten inte genom ironi utan direkt. Berättelsen uttrycker radikala åsikter om homosexualitet, speciellt med tanke på att den skrevs 1977. Till exempel föreslår Jim att pappan borde börja kämpa för homosexuellas rätt till adoption om han vill ha några barnbarn.⁵⁷

Jim skildras med negativa tankar om sin homosexuella identitet i början av berättelsen men inställningen ändras i slutet. Då han upptäckt sin homosexualitet och definierat sig som tillhörande denna sociala grupp får han efter hand en positiv självidentifikation. Jim ger alltså uttryck för ”alla pusselbitar föll på plats”, som är ett förhållningssätt som Lundahl beskriver.⁵⁸ Det innebär att Jim framställs med uppfattningen att han alltid varit homosexuell och då han upptäckt det framstår hela hans liv och dess mönster som logiskt. Detta tyder på en essentiell uppfattning av identiteten och Jims berättelse ger också uttryck för att förespråka assimilation för homosexuella.

⁵⁴ Edelfeldt (1983), s. 33.

⁵⁵ Ibid, s. 96.

⁵⁶ Edelfeldt (1983), s. 134.

⁵⁷ Ibid, s. 195.

⁵⁸ Lundahl, s. 39.

I berättelsen– Jim nämner vid ett tillfälle ”gamla hjältar” och har alltså inte tagit avstånd från homosexuell historia och gemenskap: ”Oscar Wilde, (...) Michelangelo och Gustav III, vändas ni under gnistregnet i sodomiternas krets?”⁵⁹

Jim framställs från början med en mycket negativ självbild med ”internaliserad homofobi”. En kommentar om heteronormativitet uttrycker Jim när han säger: ”Det är ju sådär, att heterosexuell kärlek är alldeles självklar, överallt, i allt från tandkrämsannonser till flygreserabatter, medan homosexuell kärlek egentligen inte *finns*.”⁶⁰

Jim berättelse är en av de två som följer Connells modell för komma ut- processen närmast. Jim vill i sin berättelse ”skapa ett sammanhang mellan den egna identiteten och omvärlden”⁶¹ och behöver alltså omvärldens bekräftelse på att komma ut- processen är avslutad och att han har en homosexuell identitet. Homosexualiteten är alltså det centrala temat i berättelsen och i Jims liv.

Dansa på min grav

Av Aidan Chambers (1982)

Hal är 17 år och bor med sina föräldrar i turiststaden Southend. Där träffar han en dag Barry – en mystisk och spännande kille som vill inleda ett förhållande med honom. Hal har länge funderat på potentiella pojkvänner och har länge velat ha någon som får honom att leva upp och göra spännande saker. Nu har han Barry.

När Hal var sju år såg han ett tv-program om två pojkar som drar ut på äventyr. De hade en alldeles speciell vänskap. Programmet fascinerar och inspirerar honom. Han kommer till en insikt: ”Andra människor vill också ha vänner av det slaget! Jag är inte ensam! (...). Någonstans därute finns det någon som letar efter mig precis som jag letar efter honom.”⁶² Snart infinner sig också insikten att Hal ”(...) krävde någonting mer av min broder i blodet, något extra utöver vanligt bussigt kompisskap.”⁶³ Barry är en perfekt pojkväns kandidat.

⁵⁹ Ibid, s. 102.

⁶⁰ Edelfeldt (1983), s. 205.

⁶¹ Rosenberg, s. 53.

⁶² Chambers, s. 50ff.

⁶³ Ibid, s. 59-60.

En dag grälar Hal och Barry och Barry åker iväg på sin motorcykel och kör ihjäl sig. Tidigare har pojkarna ingått en pakt då de lovat varandra att dansa på den andres grav om han dör först. Hal är chockad men bestämmer sig för att hålla sitt löfte. Under dansen blir han tagen av polisen och kommer i kontakt med socialtjänsten. Från början vägrar Hal att berätta vad som hänt men börjar senare att berätta via brev.

Berättelsen utspelar sig på 80- talet, och återberättas av Hal. Han har skapat hela berättelsen i efterhand.

Hal går igenom en sorgprocess, som samtidigt är en slags komma ut- process. Dessa processer är det övergripande temat i berättelsen. Samtidigt som Hal utvecklas funderar han på vad han och Barry var, vad det innebär att vara homosexuell. Berättelsen är positivt inställd till homosexualiteten och uppmanar Hal till att vara öppen och låter honom utvecklas till en mer självständig och självsäker individ. När han inte döljer sina känslor känner han sig lättare till mods: ”Om det nu var på det här sättet, intalade jag mig, varför skulle jag då låtsas att det var på något annat sätt?”⁶⁴

Hal ser sin identitet som konstruerad och tendenser finns i berättelsen till kritik av normativa identiteter: Vem vill vara normal? frågar han sig. Hal kritiseras också i berättelsen för att han letar efter en ”matematisk formel att leva efter”.⁶⁵

Hal söker mening och helhet inte bara i relationen utan också i sin egen identitet. Komma ut-processen han går igenom är inte alls lika tydligt definierad som Connells utan följer sitt eget mönster. I slutet av berättelsen säger Hal: ”Jag har skrivit allt det här så att så att ni kan se hur jag har kommit att bli vad jag är.”⁶⁶ På så sätt framstår Hals identitet som socialt skapad. Trots att han kom till insikt tidigt i livet ger berättelsen inte uttryck för en essentialistisk hållning. Hal skyller skämtsamt på televisionen, det är nog den som fått honom att få broderskap på hjärnan.

Juliane och jag

Av Inger Edelfeldt (1982)

⁶⁴ Ibid, s. 184.

⁶⁵ Ibid. s. 293.

⁶⁶ Ibid, s. 304.

Juliane och jag handlar om Kim och Juliane som går i högstadiet och bor i Hässelby, en förort till Stockholm. Kim är ständigt rädd att uppfattas som löjlig, och klimatet i hennes klass är hårt. När konstiga och malliga Juliane kommer in i klassen blir hon mobbad. Kim ser på med skräckblandad förtjusning. Hon börjar intressera sig för Juliane och tar kontakt med henne. De blir snart bästa vänner. Deras gemensamma intressen är mystik och skräck, de läser Dracula, klär sig i svart och har seanser. Genast blir de ”de konstiga” i klassen och håller ihop i vått och torrt. Vänskapen är intensiv och Kim ser upp till och beundrar Juliane samtidigt som hon är lite rädd för henne.

Berättelsens fokus ligger på vänskapen och de känslor och intriger bland klasskamraterna vänskapen medför. Motivet utanförskap och ”konstighet” ligger alltså i fokus. I berättelsen ironiseras det över flickor som är ”vanliga” och tråkiga, de som sitter hemma och samlar recept och virkar grytlappar.⁶⁷ Berättelsen är berättad av Kim och ligger nära hennes perspektiv.

Kim framställs med negativa tankar om homosexuella känslor. Hon är rädd för att känna något som liknar förälskelse för Juliane. Hon tycker att det är väldigt obehagligt när klasskamraterna föreslår att hon och Juliane ska gifta sig. Hon känner en ”iskall rysning” och tycker att klasskamraterna ser grymma och njutningsfulla ut. Kim tror att de ser på henne med samma blick som folk hade då de pekade ut häxor.

Det är tydligt att Kim har speciella känslor för Juliane, men att hon är rädd för dem. Hon funderar på dessa känslor och undrar om hon är ”konstig”, det vill säga, lesbisk:

Jag vågade inte ta i Juliane, för jag var så rädd att det skulle kännas underligt, att något skulle bli förstört. (...) Jag tänkte på allt det där pratet om att Juliane och jag skulle gifta oss, och så undrade jag om jag var konstig som ville ta i henne. Ibland kunde det ju kännas som om någonting drog mig till henne. Då blev jag livrädd. Om nu alla misstänkte oss för att vara konstiga, så kanske det berodde på att vi faktiskt *var* konstiga. Jag åtminstone.⁶⁸

⁶⁷Edelfeldt (1982), s. 14.

⁶⁸Ibid, s. 162.

Kim framställs med en rädsla för att bli skrattad åt och lever aldrig ut sina homosexuella känslor. Därför blir kvinnlig homosexualitet i berättelsen framställd som något andra skrattar åt och tycker är konstigt.⁶⁹

Vid ett tillfälle säger Kim till sig själv: ”Tänk att man alltid ska behöva prata om killar för att slappna av! Jag var inte ett spår bättre än Yvonne...”⁷⁰ Berättelsen kritiserar alltså heteronormativiteten men låter aldrig flickorna ta sig ur den. Kim är instängd, och inte bättre än de andra tjejerna, men ändå medveten om den heteronormativa identitet hon själv har. Denna medvetenhet kan bero på att det i berättelsen förekommer ett *queert läckage*. Ordet ”homosexuell” nämns aldrig i *Juliane och jag*, men det går att göra tolkningen att andra ord: ”häxa” och ”konstig”, till exempel, är mer eller mindre symboliska synonymer till ”lesbisk”.

Eftersom det homosexuella temat inte är uttalat, men ändå går att få syn på och läses in av till exempel Corinna Müller i D- uppsatsen *Kvinnor emellan* rör det sig om queert läckage, alltså ett queert tema som ”läcker ut” ur kultur som egentligen är heterosexuell. Müller kallar Kim och Juliane för ”lesbiska” och påpekar att ordet används som ett invektiv från klasskamraterna för att märka ut de avvikande.⁷¹ Müller placerar talande nog *Juliane och jag* under rubriken ”Oförlösta känslor”.⁷²

Dröm att leva

Av Håkan Lindquist (1996)

Dröm att leva handlar om Mikael som är i 15 – års åldern och vanligtvis bor i Stockholm. Men den här sommaren då berättelsen utspelar sig bor han hos släktingar på landet. Där träffar han Theo som han blir kär i. Mikael blir också vän med två äldre homosexuella män innan han bestämmer sig för att åka och hälsa på Theo i Köpenhamn.

Berättelsen utspelar sig på 1990-talet och återberättas av en berättarröst som berättar om Mikael i tredje person.

⁶⁹ Corinna Müller har en mer positiv uppfattning av behandlingen av det lesbiska motivet: ”(...) motivet syftar till att legitimera erotiska känslor och fysisk attraktion mellan flickor”. (s. 67).

⁷⁰ Edelfeldt (1982), s. 46.

⁷¹ Att just ordet ”lesbisk” används kan jag inte upptäcka, men däremot andra ord vars innebörd för den som uttalar dem är densamma.

⁷² Müller, s. 36.

Det centrala temat i berättelsen utgörs av Mikaelns sorgprocess – rädsla är ett genomgående tema. Det homosexuella temat är positivt framställt, Mikael träffar andra homosexuella som ger honom goda råd och hjälper honom igenom sorgprocessen. Han funderar på ”(...) hur ska man finna styrkan att utåt våga vara den man innerst inne är?”.⁷³

Som grepp för att uttrycka inställningen till det homosexuella temat använder författaren drömmar, metaforer och symbolik, samt diskussioner om filosofiska ämnen som rädslan och döden. Tina (Mikaelns släkting) uttalar till exempel denna metafor för identitetsskapande, som bevisar att berättelsens inställning till homosexualitet är positiv:

(...) att folk bara ibland klampar på, utan någon större eftertanke. Jag menar, bara för att det finns en väg eller en stig framför mig, måste jag ju inte gå där, eller hur? Man kan ju hitta en egen stig att gå, en ny väg.⁷⁴

Mikael i *Dröm att leva* ger inte uttryck för huruvida det är yttre eller inre påverkan som gör att han blir kär i Theo. Skildringen av Mikaelns identitet som socialt skapad eller essentiell är tvetydig. Vid några tillfällen ges antydningar till essentialistiska förklaringar – Mikael säger vid ett tillfälle att han länge har önskat att träffa en kille och hans homosexuella känslor kan vara förutbestämda: ”Jag har önskat det här så länge, men aldrig, aldrig vågat. Inte förrän nu.”⁷⁵

I väntan på liv

Av Marika Kolterjahn (1999)

Marta går i ettan på gymnasiet i en småstad. Hon bor som ensamt barn hos sina föräldrar, i ett hus där hon känner sig instängd. Marta är en ensam drömmare med få vänner i klassen. Men en dag lär hon känna Rita, som hon blir kär i. Marta blir fundersam och rädd.

Hon träffar en kille som hon är ihop med ett kort tag. Med honom kan hon känna sig ”normal”: ”(...) alla tankar om att vara konstig och sexuellt avvikande kan jag låta suddas bort.”⁷⁶ Efteråt äcklas hon av förhållandet. Hon ringer och berättar att hon är kär i en kvinnlig klasskamrat för en jourhavande medmänniska. Efter samtalet vågar hon en dag gå till RFSL:s

⁷³ Lindquist, s.136.

⁷⁴ Ibid, s. 44f.

⁷⁵ Ibid, s. 157.

⁷⁶ Kolterjahn, s. 59.

kafé. Hon träffar Rebecka som hon blir ihop med, men länge håller tyst om. Vad tiden går börjar hon långsamt att berätta för sina vänner och föräldrarna får också reda på att hon är ihop med en tjej. Berättelsen utspelar sig i den tid då den är skriven, sent 90- tal.

Fokus i berättelsen ligger på Marta och hennes tankar. Andra personer uttalar sig knappt alls, utan Martas berättarperspektiv är helt dominerande. Teman som berättelsen präglas av är utanförskap och ensamhet. Homosexualiteten är ett tema som ligger bakom utanförskapet och ensamheten. Till en början förnekar Marta sin sexualitet, men ändrar sedan inställning. Hon hittar andra homosexuella att identifiera sig med och får till slut en positiv självbild.

Trots att Marta framställs med en negativ inställning till homosexualitet, är inställningen i berättelsen ändå positiv. Den förespråkar öppenhet och uppmanar Marta till att ta sin plats i verkligheten. Så här säger till exempel jourhavande medmänniska när Marta har ringt och är förtvivlad: ”Är du säker på att det är onormalt? Jag tycker inte att det är det (...) är man lycklig spelar det väl ingen roll om man är av samma eller olika kön!”⁷⁷

Martas identitet skildras som negativ till en början, hon framställs med åsikten att homosexualitet är någonting onormalt. När hon väl kommit underfund med sin identitet och träffat andra homosexuella att identifiera sig med blir hon mer positivt inställd.

Marta känner gemenskap med de andra på RFSL, hon känner sig normal där. Därför blir hon hjälpt av den normativa homosexuella identiteten. Hon inser att hon själv, som individ, är homosexuell, men associerar sig på en gång till den sociala kategorin. Rosenberg framhåller i *Queerfeministisk Agenda* att det är vanligt bland homosexuella att upptäcka att man tillhör en viss grupp och samtidigt inse att man alltid har tillhört denna grupp.⁷⁸ Detta liknar det Lundahl talar om i *Lesbisk identitet*, där intervjupersonerna kopplar händelser i barndomen till en inneboende, evig identitet.⁷⁹ Följaktligen framställs Martas identitet som essentiell. Hon har en inneboende identitet som hon senare bekräftar genom att se på andra homosexuella.

Att Marta förnekar sin identitet tyder på att hon, liksom Jim i *Duktig pojke!*, har internaliserat homofobi. Hon säger: ”Jag hade en chans att bli normal, men det gick inte. Mina begär är så

⁷⁷ Ibid, s. 73.

⁷⁸ Rosenberg, s. 60.

⁷⁹ Lundahl, s. 39.

fula, det är ju sjukt.”⁸⁰ När hon blir ihop med en tjej säger hon att det faller utanför allt hon har lärt sig. Berättelsen visar därmed att heteronormativiteten gör att Marta inte kunnat ha det som alternativ att vara lesbisk. Eftersom Marta inser att hon varit privilegierad då hon var ihop med en kille, har hon också insett att heteronormativiteten styr samhället.

Berättelsens skildring av Martas komma ut- process är lik Jims och följer liksom Jims Connells modell för processen närmast. (Dock inte till punkt och pricka). För att få en erkänd identitet och en positiv uppfattning av den inneboende identitet som samhället uppfattar som onormal måste Marta i sin berättelse få bekräftelse av omvärlden och söka en gemenskap.

Du och jag Marie Curie

Av Annika Ruth Persson (2003)

Du och jag Marie Curie handlar om Jenny, 15 år, som bor i Göteborgsförorten Majorna under sent 80- tal. Hon spelar fotboll och intresserar sig för naturvetenskap och teknik. I fotbollslaget finns en stjärnforward, Filippa. Jenny och Filippa börjar umgås och blir ihop. Men Jenny är osäker på om de verkligen är ihop, hon tycker att Filippa sviker henne. Jenny kan inte berätta för någon om sin olyckliga kärlek. När hon till sist har kommit över Filippa försöker hon hitta andra tjejer att ”öva sig” på. Hon träffar ett gäng feminister – andra ”laglösa”. De har lovat att ta hand om henne efter sommarlovet.

En berättarröst berättar om Jenny i tredje person, men i breven som Jenny skriver till Marie Curie är det hon som återberättar. Hela boken består ungefär till hälften av Jennys brev.

Berättelsens fokus ligger på Jennys hela livssituation, som innefattar hennes utveckling, och teman som kärlek, vänskap och föräldrar. Homosexualiteten är ett tema som hela tiden finns i bakgrunden. Inställningen till homosexualiteten är positiv. Till exempel reagerar de andra tjejerna i fotbollslaget positivt på Jennys och Filippas förhållande.

Apropå laglöshet, det som gör att Jenny inte kan tänka att hon är kär i Filippa eftersom det finns lagar för hur man ska tänka, skriver Jenny i ett sent brev till Marie Curie att de är på

⁸⁰ Kolterjahn, s. 64.

samma sida: ”Vi struntar i lagar som är fel”.⁸¹ Här förmedlar berättelsen en kämparanda. Att berättelsen även förespråkar feminism syns i tematiken då tjejerna kämpar emot den sexistiske fotbollstränaren och är starka och kaxiga.

Jenny skildras som neutralt inställd till sin homosexuella identitet och verkar inte känna någon press ifrån den homosexuella normativa identiteten, trots att hon faktiskt tillhör en laglös feministisk ”utbrytargrupp”. Hon erkänner därmed sociala band till andra homosexuella. Jenny får en bok i present av sin ”laglösa” kompis: *Obligatorisk heterosexualitet och lesbisk existens*.⁸² Denna bok visar att Jenny kommer i kontakt med homosexuell historia och forskning kring lesbiskhet, och att författaren är väl insatt i ämnet.

De problem och kval Jenny genomgår beror inte främst på en inneboende identitet. Jenny kan sägas konstruera sin identitet på så sätt att hon identifierar sig med äldre homosexuella tjejer. Dessa tjejer har en egen slags kultur och attityd, som är per definition homosexuell. De kämpar inte främst för assimilation. Jennys ”pojkflickighet” eller butchighet, som glimtar fram i berättelsen, framställs inte som en essentialistisk förklaring till eller effekt av att hon är homosexuell. Känslan av att ”jag har alltid varit sådan här” eller ”alla pusselbitar föll på plats” uttrycks inte i Jennys berättelse. Detta förhållningssätt uttrycker intervjupersonerna i Pia Lundahls bok. De kopplar ”pojkflickigheten” till det faktum att de är (och alltid har varit) homosexuella.⁸³

Jenny har insett att den lesbiska identiteten är ”laglös”; hon fick inte tänka att hon var kär i Filippa: ”(...) det finns liksom lagar för vad man för tänka och känna.”⁸⁴ Samhällets inställning till homosexualitet som laglös är ett större problem i Jennys berättelse än hennes egna homosexuella känslor. Fokus vad gäller problematikens ursprung har i undersökningsmaterialet flyttats från den egna inneboende identiteten till samhällets heteronormativitet.

⁸¹ Persson, s. 167.

⁸² Adrienne Rich, *Obligatorisk heterosexualitet och lesbisk existens*, (originaltitel *Compulsory heterosexuality and lesbian existence*) övers. Pia Laskar (Stockholm, 1986).

⁸³ Lundahl, s. 39.

⁸⁴ Persson, s. 166.

3. Diskussion

Identitet

Resultaten från undersökningen visar att berättelserna i två av böckerna, *Duktig pojke!* (1977) och *I väntan på liv* (1999) visar upp ett förhållningssätt till identiteten som någonting inneboende. Dessa två berättelser är också de som visar upp det starkaste utanförskapet hos huvudpersonerna, Jim och Marta. De är märkta av sin homosexualitet och de skildras med negativa tankar om sin identitet. Denna inställning omförhandlas dock under berättelsens gång. Efter att huvudpersonerna har upptäckt sin homosexualitet (just själva upptäckandet tyder på en essentiell identitet) söker de sig till andra homosexuella och förstår efter ett tag att deras sexualitet inte är i sig dålig. Att komma ut har ett värde för dessa två huvudpersoner. Eftersom de ser sin identitet som inneboende krävs att de erkänner sin sexualitet och söker bekräftelse hos omvärlden för att inställningen till sexualiteten ska kunna omförhandlas till det positiva. Dessa huvudpersoner är de som i berättelserna skildras som positiva till assimilering. Eftersom de har varit stigmatiserade har de en stark längtan att bli behandlade som ”vanliga människor”, alltså som heterosexuella.

I övriga böcker som har uttalat homosexuella huvudpersoner finns en starkare tendens att skildra homosexuella identiteter som konstruerade och socialt skapade. Det är inte längre lika viktigt att definiera sig utifrån sin sexuella läggning, medan det i de två ”klassiska” homosexuella berättelserna är väldigt viktigt. Jennys identitet i *Du och jag Marie Curie* (2003) formas av feminism och i berättelsen visas nya homosexuella gemenskaper upp. För Marta i *I väntan på liv* (1999) var RFSL en viktig institution för att kunna ”normalisera” sig själv och acceptera homosexualitet. I Jennys berättelse behöver inte RFSL nämnas. Här har nya gemenskaper skapats, Jennys gemenskap består av ”laglösa” feminister som kämpar emot heteronormativiteten. Förklaringen till de problem som finns runt homosexualiteten har i och med detta flyttats från ett problem i individen till ett problem i samhället.

Mikaels homosexualitet beskrivs i *Dröm att leva* (1996) som någonting valt men samtidigt någonting inneboende. Mikael uttrycker att hans känslor kan vara ”förutbestämda”. Trots tendensen till essentialism finns ingen koppling i berättelsen till en speciell homosexuell kultur och rörelse som det gör i *I väntan på liv* och *Duktig pojke!* och inte heller samma tendens till kamp för assimilation.

De två komma ut- berättelserna sällar sig till en tidig homosexuell rörelses mål. Denna rörelse som under 50- och 60- talen började kämpa för homosexuellas rättigheter hade ett tydligt assimileringsspektiv. Denna kamp var nödvändig för att överhuvudtaget få bort homosexualiteten från skampålen.⁸⁵ Övriga berättelser i materialet har en friare inställning till identiteten, och ger inte lika tydliga förklaringar till homosexualiteten. Dessa identiteter är mer ”queert” inspirerade. Pia Lundahl beskriver ett övergångsstadium i sitt material, där unga lesbiska beskriver sin identitet som delvis konstruerad och delvis inneboende:

Exemplen (...) visar hur talet om homosexualitetens ursprung utvecklats från oproblematiserade biologiska förklaringar till mångfasetterade tankar där biologiska, sociala och psykologiska modeller griper in i varandra.⁸⁶

I en artikel i *Kom Ut* från 2004⁸⁷ diskuteras skilsmässan mellan gay och queer, som nu verkar ha trätt i kraft. I storstäderna finns fler valmöjligheter för unga homosexuella och de behöver inte längre bli en del av en gayrörelse, en fast sexuell identitet är inte av stor vikt. De behöver inte längre förhålla sig till den heterosexuella normen i lika stor utsträckning då de kan välja sammanhang och umgängen med andra normer.⁸⁸ Den klassiska berättelsen om stigmatisering tills man erkänner sin ”sanna” identitet tycks inte längre aktuell:

Berättelserna om att vändas och dvälas i årtal av självhat tills man vågade böga, de kändes aldrig som mina. Jag kom ut ung och utan större problem. Varken mina föräldrar, syskon eller vänner höjde nämnvärt på ögonbrynen.⁸⁹

säger Eli Levén i *Kom Ut*. Han tycker att han inte behöver bögvärlden och definitionen av en sexuell läggning som äldre behövde den. I boken *Såna som oss* (som riktar sig till ungdomar) höjs också röster för att kunna definiera sig själv utöver kategorin sexuell läggning för att komma ifrån förtryckande normativa identiteter. En fast homosexuell identitet behöver inte vara den gemensamma nämnaren för en gemenskap:

För de flesta innebär en avvikande sexualitet just homosexualitet. Jag säger: Det räcker inte. En sådan förenkling av annorlundaskap både begränsar och utesluter.

⁸⁵ Rosenberg, s. 32.

⁸⁶ Lundahl, s. 120.

⁸⁷ *Kom Ut* är RFSL:s tidning.

⁸⁸ Anna-Maria Sörberg, ”Nytt år!” i *Kom ut nr 10 2004*, s. 12.

⁸⁹ Eli Levén, ”Ung bögres” i *Kom Ut nr. 10 2004*, s. 5.

Homosexualitet håller på att inordnas i den så kallade normaliteten. (...) Det pratas ofta om sexuell läggning, men det räcker inte som gemensam nämnare. (...) Det är intressantare att prata om sexuell identitet. Om alla de sätt som vi skiljer oss på.⁹⁰

I *Kom Ut* påpekas också att flatorna har börjat synas mer och ta mer plats medan bögar har blivit ”heteroanpassade”, alltså ”normaliserade” som det varnas för i citatet ovan. ”Fab 5” och andra liknande tv- program är inte intressanta för bögar utan för heterosexuella män.⁹¹

Ungdomsböcker om homosexuella flickor är symptomatiskt nog vanligare än de som handlar om pojkar på 2000- talet.⁹²

Den kritik som riktats mot den nya och mer queert inspirerade generationen består i att det finns tendenser till att vägra definieras av sociala kategorier och att det medför större svårigheter att föra politisk kamp.⁹³ Det finns en rädsla att den homosexuella kampens historia ska glömmas bort. Är det helt oproblematiskt att framställa en homosexuell huvudperson i en ungdomsbok utan att nämna några kopplingar till homosexuellas historia och kultur? Enligt Allan Cuseo visar sociologisk forskning att det är viktigt för homosexuella ungdomar att lära sig om sitt kulturella arv. Cuseo anser att de som försöker tysta den homosexuella kulturen är skyldiga till förtryck.⁹⁴ Om man ser sin homosexuella identitet som inneboende och fast finns här en poäng. Å andra sidan kanske man inte vill bli påtvingad historia som man inte anser är ens egen.⁹⁵

Ett område som fortfarande är problematiskt för unga homosexuella är skolan. Där är toleransen bland kamraterna fortfarande låg. Eli Levén och hans unga homosexuella vänner säger i *Kom Ut* att deras största problem var att inte kunna umgås med jämnåriga, bland annat därför att de inte var öppna i skolan. Helt oproblematiskt är alltså inte unga homosexuellas vardag, och frågan är om man som författare bör framställa verkligheten realistiskt eller idealiskt.

⁹⁰ Susanne Mobacker, ”Det börjar nu” förord till *Såna som oss* (red. Susanne Mobacker) (Stockholm, 2003), s. 7.

⁹¹ Sörberg, s. 13.

Fab 5 är ett tv- program där trendmedvetna bögar ”gör om” mindre trendmedvetna heterosexuella män.

⁹² *I väntan på liv* från 1999 kan ses som en föregångare. Flera böcker om unga homosexuella tjejer har följt i dess spår, t.ex. nämnda *Du och jag Marie Curie* samt *Det jag inte säger* av Katja Timgren (Stockholm, 2004).

⁹³ Se t.ex. antropologen Max H. Kirsch i *Queerfeministisk agenda*, s. 55f.

⁹⁴ Cuseo, s. 401, 410.

⁹⁵ En förklaring till Cuseos inställning kan vara att avhandlingen gavs ut för första gången 1987, innan queerdebatten hade tagit fart.

Förändringen i inställningen till homosexualitet som någonting medfött till någonting socialt konstruerat kan märkas i hela samhället. Homosexuella betraktas inte längre som sjuka, och begrepp som heteronormativitet och queer har börjat att diskuteras i samhällsdebatten.

Essens

Ingen speciell trend vad gäller essens kan urskiljas i materialet, men de berättelser som beskriver en tydlig komma ut- process visar också uppfattningen att själva homosexualiteten kommer inifrån – den är inte vald. Då huvudpersonerna framställs med en inneboende identitet är det naturligt att de går igenom en komma ut- process och kämpar för assimilering. Jim i *Duktig pojke!* verkar vilja skapa en ”målinriktad process”⁹⁶ genom att associera tankar och beteenden i barndomen till sin inneboende identitet. Detta är inte svårt att förstå, då den största tryggheten för honom ligger i den nyfunna homosexuella identiteten. I *Duktig pojke!* är homosexualiteten det mest centrala, och också det mest problematiska.

Cuseo kallar fiktiva personer med homosexualiteten som sitt enda och stora dilemma för ”one-problem-characters”. Han anser att de är falska och skapade av sociala myter och att de gör berättelsen reaktionär med en negativ inställning till homosexualitet.⁹⁷ Problemet med Cuseos inställning är att det är svårt att avgöra vad som är sociala myter och vad som är verkliga historier. Att kräva autenticitet av ett verk kan ha motsatt effekt.

Lundahl påpekar att en viktig utgångspunkt för identitetspolitiken idag är att se identiteten som inneboende. För att kunna kräva rättigheter krävs en biologisk förankrad sexualitet.⁹⁸ Identitetspolitiken är en ständigt pågående debatt och i *Kom Ut* diskuteras identitetspolitikens vara eller icke vara, samt dess framtid. En politisk backlash är att vänta och det finns en ökad polarisering inom rörelsen mellan de som vill se sexuell läggning som en politisk utgångspunkt och de som inte vill det; mellan de som kämpar för assimilering och de som inte vill bli ”normala” och ihjälkramade av den heterosexuella normen.⁹⁹

Rosenberg påpekar att Butler anser att ”(...) dekonstruktionen av identitet inte med nödvändighet behöver innebära en dekonstruktion av politik.”¹⁰⁰ Queer- teorin må ha

⁹⁶ Lundahl s. 67

⁹⁷ Cuseo, s. 394.

⁹⁸ Lundahl s. 68

⁹⁹ Sörberg, s. 11.

¹⁰⁰ Rosenberg, s. 55.

anlagats för att vara en anti-identitets teori, men enligt Rosenberg behöver inte anti-identitet vara lika med icke- identitet. Målet med queer-teorin är inte att avskaffa politiken utan att dekonstruera normativa identiteter, för en mer öppen inställning till identitet och politik.

Heteronormativitet och ”internaliserad homofobi”

Heteronormativiteten diskuteras tidigt i *Duktig pojke* och *Juliane och jag*. Dessa böcker är skrivna av samma författare, Inger Edelfeldt, varför den tidiga diskussionen där kan få sin förklaring. Den stora debatten om heteronormativitet, queer och Judith Butler kommer annars stort på 90- talet. Men heteronormativiteten har existerat lika länge som heterosexualiteten själv och det är därför inte underligt att denna diskussion förekommer tidigt i böcker om unga homosexuella.

Internaliserad homofobi kommer av heteronormativiteten på det sättet att homosexuella själva ”tar upp” den inställning till homosexualitet som resten av samhället har. De huvudpersoner i materialet som har gått igenom en tydlig komma ut- process och har en uttalad homosexuell identitet är också de som har internaliserat homofobin, men som sedan får en mer positiv inställning till identiteten. I dessa berättelser sker alltså den största förändringen i inställningen till homosexualiteten. Då inga andra homosexuella personer och ingen homosexuell gemenskap ännu har dykt upp i berättelserna är huvudpersonerna ensamma och hänvisade till den heteronormativa uppfattningen om homosexualitet som onormal. De ”suger upp” denna uppfattning i brist på annat. När de sedan träffat andra homosexuella kan de börja arbeta sig till en mer positiv självuppfattning. Detta stämmer med de som i *Kom Ut:s* artikel beskrivs som ”gay”, de som inte har någon möjlighet att välja en queer identitet.¹⁰¹

Komma ut- process

När homosexualiteten är det mest centrala temat i berättelsen verkar det oundvikligt att huvudpersonerna går igenom en komma ut- process. Det är nödvändigt för dem att skapa ett sammanhang mellan sig själv och omvärlden. Detta är vad som, enligt Rosenberg, krävs för att få en erkänd identitet.¹⁰² I övriga berättelser som inte har homosexualitet som det mest

¹⁰¹ Sörberg, s. 10ff.

¹⁰² Rosenberg, s. 52f.

centrala temat kan huvudpersonerna skapa andra sammanhang mellan sig själva och omvärlden. Jenny i *Du och jag Marie Curie* definierar sig till exempel som fotbollsspelare först och främst. Detta är hur hennes berättelse skapar ett sammanhang mellan hennes identitet och omvärlden. Men i *I väntan på liv* och i *Duktig pojke!* är det nödvändigt för huvudpersonerna att gå igenom en komma ut- process och att just nu skapa just detta sammanhang.

Flickornas typiska komma ut – roman¹⁰³ *I väntan på liv* kommer mycket senare än killarnas, först 1999. Därför verkar problemen fortfarande inte lösta på 2000-talet. Flickorna skildras som grubblande på homosexualiteten och heteronormativiteten. De framställs fortfarande som osynliga och ”laglösa” på 2000- talet, och detta har säkert förankring i verkligheten.

Killarnas komma ut – roman kommer tidigt (1977) och det har därför gjorts upp mer tydligt med de stora kvalen och den stigmatisering som hör komma ut – romanen (och många verkliga komma ut- processer) till. Sedan blir allt lättare. Mikael kan i *Dröm att leva* från 1996 agera som homosexuell utan att ens använda ordet om sig själv. Det stora grubblandet är över i killarnas berättelser. Symptomatiskt nog är det ont om berättelser om unga homosexuella killar på 2000- talet. Där är istället tjejerna på frammarsch.

Komma ut- processen är ett givet mönster och Connells steg visar det. Det står klart att komma ut- processen är ett komplext fenomen och att det finns lika många sorters komma ut- processer som det finns homosexuella berättelser. Processen kan se mycket olika ut hos olika personer, som Lundahl påpekade.¹⁰⁴ Lundahl anser att komma ut- processens mål ”Ytterst berättigas (...) av antagandet att den homosexuella identiteten är en reflektion av en essens i individen.”¹⁰⁵ (Jag antar att hon anser att alla typer av komma ut- processer har detta som sin gemensamma nämnare).

Därför är det inte konstigt att de berättelser som har starkast tendens att framställa identiteten som essentiell också är de som beskriver de tydligaste komma ut- processerna. Berättelserna med denna typ av komma ut- process kan vara en efterhandskonstruktion för att skapa en

¹⁰³ Jan Magnusson definierar en komma ut- roman som: ”En typ av böcker som beskriver huvudpersonens uppvaknande till ett homosexuellt liv kallas komma ut- romaner.” Han tar *Duktig pojke!* som ett exempel. (S. 72).

¹⁰⁴ Lundahl, s. 22.

¹⁰⁵ Ibid, s. 67.

”målinriktad process”¹⁰⁶ och en meningsfull livshistoria för huvudpersonerna. Att skapa en meningsfull livshistoria är också en samtidig önskan från författaren. Därför kan det kanske vara frestande att välja en tydlig komma ut- process. Nu gör dock de flesta författarna inte det, och det verkar ligga i tiden att inte ge en essentialistisk förklaring till identiteten. Detta är positivt för att berättelserna inte tvingar på sina huvudpersoner förklaringsmodeller. Trots allt är de komma ut- berättelser som existerar viktiga just för att de ändå faktiskt förekommer i verkligheten och har varit viktiga för ett identitetsskapande och en positiv identitetssyn för många homosexuella. Den homosexuella gemenskapen är fortfarande viktig, i alla fall för dem som kommer från mindre samhällen och inte har samma valmöjligheter och queera bekantskapskretsar som i storstäderna.

När Queer Nation uppmanade homosexuella att komma ut ur garderoben gjorde de en stor insats för att göra homosexuella synliga i samhället, och just synligheten är en positiv faktor som förenar komma ut- processer av olika slag.

Queert läckage

Juliane och jag är den första boken i tjejernas kronologi och kan mycket väl vara skriven med tanken att ett dolt homosexuellt tema ska finnas där. Men om det är avsiktligt från författaren eller ej har ingen större betydelse. Det viktiga och intressanta är att det finns där. Då åttiotalets ungdomsböcker som handlar om tjejer sällan behandlar kvinnlig homosexualitet kan osynligheten och svältföddheten göra att man läser in homosexuella teman. Trots allt fanns faktiskt ungdomsböcker med lesbiskt tema på åttiotalet, så på grund av en ”censur” hade temat inte behövt förtäckas i *Juliane och jag*, om det finns en tanke bakom att förtäcka ett homosexuellt tema.

Att läsaren och tolkaren av boken läser in homosexuella teman kan vara en egen önskan att skapa en ”målinriktad process”¹⁰⁷, ett sammanhang mellan sig själv och omvärlden.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Lundahl, s. 67.

4. Sammanfattning

Mitt syfte med denna uppsats var att undersöka hur homosexualitet beskrivs i ungdomsböcker med en homosexuell huvudperson utgivna i Sverige under de senaste tjugo åren. Det jag inriktade mig på var forandet av identiteten, som jag ville sätta i relation till en queer diskussion om identitet. Tiina Rosenberg beskrev i *Queerfeministisk Agenda* hur denna diskussion har sett ut och vilka som har deltagit i den.

I mitt undersökningsmaterial hittade jag två typer av homosexuella berättelser, en essentiellt inriktad och formad och en socialt konstruerad. De två berättelser i undersökningsmaterialet som hörde till den första kategorin sällade sig till en homosexuell tradition som förespråkar assimilering och som ser ett värde i att ”komma ut”. De senare böckerna, som hörde till den andra kategorin, var mer influerade av queer- diskussionen och en öppnare syn på identiteter. Det var i dessa böcker inte lika viktigt och centralt att definiera sig som till sin läggning homosexuell. Andra aspekter av identiteten var viktigare eller lika viktiga.

Diskussionen kring dessa två typer av berättelser idag kretsar till stor del kring hur politisk kamp bör föras. Gay och queer har skiljts åt, och representerar de två perspektiven på identitespolitik och assimilering respektive en form av separatism och egen queer kultur. Båda synsätten kan urskiljas i undersökningsmaterialet.

Det gemensamma för de unga homosexuella huvudpersonerna i mitt material är att de vill ta reda på hur de ska förhålla sig till omvärlden, och detta gör de på olika sätt som till olika grad inspirerats av de två synsätten på identitet. Alla behöver de en meningsfull livshistoria.

5. Litteratur

Otryckt material:

Larsson, Jeanette, *Homosexualitet i ungdomslitteraturen- en jämförande studie av pojkars och flickors förhållanden*. (C-uppsats) (Uppsala, 1999)

Müller, Corinna, *Kvinnor emellan- lesbiska möten i svensk 1980-talslitteratur* (D-uppsats) (Huddinge: Södertörns högskola, 2002)

Övrig litteratur:

Andersson, Sören, "Vår internaliserade homofobi" i *Kom Ut nr 10*, 2004

Butler, Judith, *Gender Trouble. Feminism and the subversion of identity* (New York och London, 1990)

Chambers, Aidan, *Dansa på min grav* (1983), (originaltitel *Dance on my grave*) övers. Ingvar Sksogsberg (Stockholm, 1994)

Clyde, Laurel A. och Lobban, Marjorie, *Out of the closet and into the classroom- homosexuality in books for young people* (Victoria/ Deakin, 1992)

Connell, R.W, *Maskuliniteter* (Göteborg, 1996)

Cuseo, Allan, *Homosexual characters in YA novels: a literary analysis, 1969-1982*, (Diss.) (Columbia university, 1987: Scarecrow press, 1992)

Edelfeldt, Inger, *Juliane och jag* (Stockholm, 1982)

Edelfeldt, Inger, *Duktig pojke!* (1977), rev. uppl. (Stockholm, 1983)

Edelfeldt, Inger, *Nattens barn* (Stockholm, 1995)

Kolterjahn, Marika, *I väntan på liv* (1999) (Stockholm, 2003)

Lane, Gary, *A comparison of treatment of homosexuality in young adult novels and adult literature 1960-1988* (Michigan university, 1992)

Levén, Eli, "Ung bögresa" i *Kom Ut nr 10*, 2004

Lindquist, Håkan, *Dröm att leva* (Stockholm, 1996)

Lundahl, Pia, *Lesbisk identitet* (Stockholm, 1998)

Magnusson, Jan, "Från tragiskt öde till fritt vald livsstil- bögar och lesbiska i det sena nittonhundratalets svenska litteratur" i *Homo i folkhemmet* (Göteborg, 2000)

Mobacker, Susanne, "Det börjar nu" förord till *Såna som oss* (red. Susanne Mobacker) (Stockholm, 2003)

Persson, Annika Ruth, *Du och jag Marie Curie* (Ystad, 2003)

Rich, Adrienne, *Obligatorisk heterosexualitet och lesbisk existens*, (originaltitel *Compulsory heterosexuality and lesbian existence*) övers. Pia Laskar (Stockholm, 1986)

Rosenberg, Tiina, *Queerfeministisk agenda* (Stockholm, 2000)

Sörberg, Anna-Maria, "Nytt år!" i *Kom Ut nr 10*, 2004

Timgren, Katja, *Det jag inte säger* (Stockholm, 2004)

Wallin, Marie- Louise, *Tovan* (Stockholm, 1974)